

Centraal Bureau
voor de Statistiek

Bevolkingstrends 2013

Samenhang tussen etnische diversiteit en criminaliteit: de rol van sociaal kapitaal

Jacqueline van Beuningen

Hans Schmeets

Koos Arts

Saskia te Riele

oktober 2013

Dit onderzoek benadrukt het belang van sociaal kapitaal voor de samenleving. Verschillende achtergrondkenmerken van de bevolking in een gebied zijn gerelateerd aan criminaliteit en sociaal kapitaal. Meer etnische diversiteit in een buurt gaat samen met meer criminaliteit. Deze relatie hangt samen met een gebrek aan sociaal kapitaal, in de vorm van lage buurtcohesie en minder vrijwilligers.

1. Inleiding

Nederlandse gemeenten hebben in verschillende mate te maken met criminaliteit. Vooral in achterstandswijken is het aantal incidenten (vernielingen, geweldsmisdrijven, verstoringen van de openbare orde en diefstallen) doorgaans hoger dan in andere wijken (StatLine, 2012). De literatuur suggereert dat dit voor een belangrijk deel komt door het gebrek aan sociaal kapitaal in de buurt. Sociaal kapitaal wordt vaak gedefinieerd als netwerken van mensen met gezamenlijke normen en waarden en begrip tussen mensen. Deze definitie wordt ook in dit artikel gehanteerd. Op deze manier leidt sociaal kapitaal tot samenwerking binnen en tussen groepen, het nakomen van beloften en wederkerigheid (Bourdieu, 1983; Coleman, 1988; Fukuyama, 2001; OECD, 2013). Zo kan het sociaal kapitaal – bijvoorbeeld door middel van veel buurtcontacten, hoge buurtbetrokkenheid en saamhorigheid in de buurt, hulp aan anderen en vrijwilligerswerk – voor sociale controle en netwerken zorgen waardoor criminaliteit in de buurt wordt teruggedrongen.

Sampson, Raudenbush en Earls (1997) hebben voor de Verenigde Staten aangetoond dat sociaal kapitaal in de vorm van buurtcohesie in combinatie met de bereidheid om in te grijpen, geweld in de buurt reduceert. Daarnaast blijkt dat de invloed van de samenstelling van de buurt op criminaliteit deels wordt veroorzaakt door (gebrek aan) sociaal kapitaal. Door de lage sociale cohesie in achterstandswijken – met veel armoede, eenoudergezinnen en werkloosheid – is daar een hogere kans op geweldsdelicten en slachtofferschap.

In deze bijdrage wordt bekeken of ook in Nederland een gebrek aan sociaal kapitaal in gemeenten met veel achterstandswijken gerelateerd is aan de criminaliteit in die gemeenten. Eerst wordt met behulp van de literatuur het conceptuele kader van dit onderzoek geschetst. Vervolgens worden de methode, resultaten en conclusies besproken. Het blijkt dat vooral de relatie tussen etnische diversiteit en criminaliteit deels loopt via een gebrek aan sociaal kapitaal.

2. Theoretische achtergrond

Er is een hogere kans op criminaliteit in buurten of gemeenten met veel armoede, een laag opleidingsniveau en/of een hoge diversiteit, zoals inkomensongelijkheid of een verscheidenheid aan etnische herkomstgroepen. Economische deprivatie vanwege (relatieve) armoede en economische of etnische diversiteit kan een lage sociale organisatie in de gemeenschap tot gevolg hebben (Fajnzylber, Lederman en Loayza, 2002; Sampson en Groves, 1989). De sociale cohesie is indicatief voor het bestaan van sociale netwerken of de mate van sociale organisatie. De cohesie komt onder andere tot uiting in de betrokkenheid

bij en participatie in de woonomgeving, zoals door het doen van vrijwilligerswerk. Sociale netwerken ontstaan bijvoorbeeld tussen mensen van dezelfde religieuze groepering (Putnam en Campbell, 2012). Deze netwerken zijn nodig om een goede sociale controle te bewerkstelligen, die criminaliteit kan voorkomen.

In deze bijdrage wordt onderzocht hoe we de effecten van economische deprivatie en (economische en etnische) diversiteit in de buurt of woongemeente op criminaliteit kunnen duiden. Dit doen we door na te gaan welke rol de buurtcohesie en het percentage vrijwilligers – het sociaal kapitaal – in de gemeente daarbij spelen. Idealiter zouden de verbanden met buurtcohesie op buurtniveau onderzocht moeten worden, maar dit is vanwege het beperkte aantal waarnemingen niet mogelijk.

Alvorens in te gaan op de resultaten, beschrijven we, vanuit diverse theoretische invalshoeken, eerst de relaties tussen criminaliteit en (a) economische deprivatie, (b) economische en etnische diversiteit, en (c) religie.

2.1 Economische deprivatie en criminaliteit

Als indicatoren van economische deprivatie worden armoede en een laag opleidingsniveau gebruikt (Kawachi, Kennedy en Wilkinson, 1999; Kelly, 2000). Het opleidingsniveau is positief gerelateerd aan inkomen (StatLine, 2013) en daarom kan een laag opleidingsniveau leiden tot armoede. In gemeenschappen met een lage sociaaleconomische status zijn minder sociale netwerken en is er minder participatie in (lokale) organisaties, waardoor er meer criminaliteit voorkomt (Sampson en Groves, 1989). Volgens deze redenering zou er in gemeenten met een gemiddeld hoger huishoudensinkomen minder criminaliteit, zoals inbraken en diefstallen, moeten voorkomen.

Ook opleiding zou er toe doen. Zo toont Lochner (2004) aan dat een hoger opleidingsniveau gepaard gaat met minder geweldmisdrijven of diefstal op straat; we verwachten daarom dat er meer criminaliteit is in gemeenten met veel laagopgeleiden.

2.2 Diversiteit en criminaliteit

In multiculturele samenlevingen zorgt etnische diversiteit voor de grootste kloof tussen mensen (McPherson, Smith-Lovin en Cook, 2001). Mensen zijn meestal geneigd vriendschappen te sluiten met mensen die op hen lijken. Persoonlijke netwerken zijn om deze reden vaak homogeen. Sampson en Groves (1989) laten zien dat er in gemeenschappen met meer diversiteit minder sociale organisatie en structuur is in de vorm van vriendschappen tussen buurtgenoten waardoor er meer criminaliteit voorkomt. In gemeenten met een grote etnische diversiteit zou er dus meer criminaliteit kunnen zijn door het gebrek aan cohesie. Deze homofilietheorie kreeg in 2007 een nieuwe impuls door het invloedrijke artikel van de Amerikaanse politicoloog Putnam. Hij gaf aan dat bewoners als gevolg van de etnische diversiteit in buurten in hun schulp kruipen (2007). Volgens Putnam heeft etnische diversiteit negatieve gevolgen voor vrijwel alle aspecten van sociaal kapitaal: sociale contacten, vrijwilligerswerk, stemmen bij verkiezingen, het vertrouwen in anderen, in maatschappelijke organisaties en in de politiek. Dit laatste staat bekend als de 'constricttheorie'. Anderen menen dat het niet zozeer etnische diversiteit is die tot minder contacten leidt, maar armoede (Letki, 2008). Indien mensen wonen in een omgeving waar anderen niet de financiële mogelijkheden hebben om sociale contacten te onderhouden, dan zullen ze dat zelf ook minder doen, ook al hebben ze zelf wel de middelen daartoe. Weer anderen,

waaronder Uslaner en Brown (2005), geven aan dat vooral de economische ongelijkheid invloed heeft op allerlei vormen van sociaal kapitaal. Kelly (2000) wijst op de invloed van economische ongelijkheid op criminaliteit in de gemeente: doordat de inwoners met lage en hoge inkomens dichtbij elkaar wonen, kan dit de criminaliteit verhogen doordat armen vaak geconfronteerd worden met mensen die het veel beter hebben dan zij.

Scheepers, Schmeets en Pelzer (2013) vonden enig bewijs dat etnische diversiteit een negatief effect heeft op sociale contacten en de ervaren cohesie in een buurt, evenals een positief effect op mijdgedrag zoals omlopen in de buurt of 's avonds de deur niet open doen. Uit dit onderzoek kwam ook naar voren dat economische ongelijkheid geen negatieve invloed op deze kenmerken heeft, maar dat armoede in de buurt wel een klein effect heeft.

2.3 Religieuze sociale netwerken en criminaliteit

Religie is gerelateerd aan sociaal kapitaal: zo zijn vooral protestanten vaker actief in de samenleving en hebben ze meer vertrouwen dan vooral onkerkelijken en moslims (Van Beuningen en Schmeets, 2012). In gemeenten waar veel protestanten wonen, wordt bijvoorbeeld veel vrijwilligerswerk gedaan en is de opkomst bij verkiezingen hoog (Schmeets, 2010). Akçomak en ter Weel (2009) tonen bovendien aan dat een hogere concentratie protestanten in gemeenten in Nederland via het sociaal kapitaal resulteert in minder criminaliteit. Beyerlein en Hipp (2005) laten voor de Verenigde Staten zien dat een hoger aantal gelovigen via sociale netwerken zorgt voor een vermindering van de criminaliteit, mits zij actief zijn buiten de eigen geloofsgemeenschap. Tevens tonen ze aan dat liberale protestanten en katholieken zich, naast hun kerk, ook vrijwillig voor andere organisaties inzetten. Als er veel katholieken of liberale protestanten in de gemeenschap wonen, is er in het algemeen minder criminaliteit.

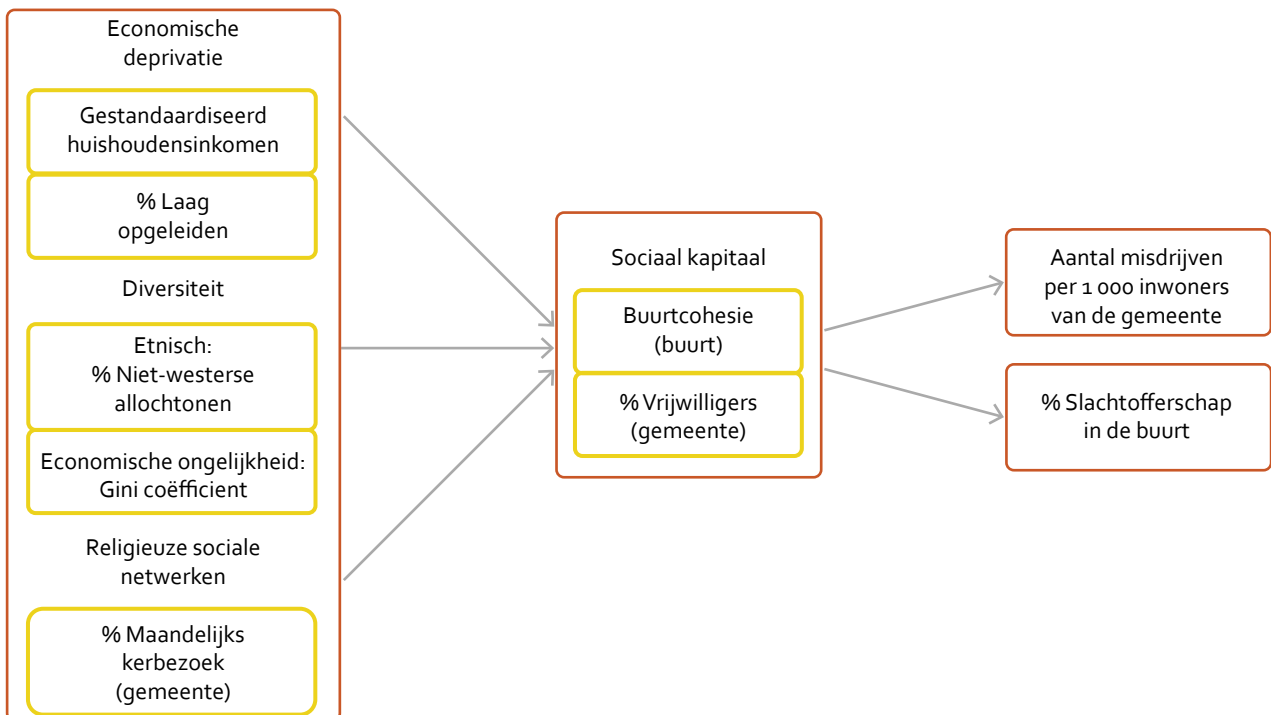
2.4 De rol van sociaal kapitaal

Sociaal kapitaal wordt in dit onderzoek geoperationaliseerd als buurtcohesie en het percentage vrijwilligers in de gemeente. Bij buurtcohesie gaat het om: een positief beeld van de buurt, sociale contacten in de buurt, en tevredenheid met de buurt. Buurten met een hoge sociale cohesie hebben vaker een effectieve sociale controle tegen ongewenst gedrag (Sampson et al., 1997). Zo zullen in buurten waar mensen elkaar vertrouwen en er onderlinge solidariteit is, inwoners eerder geneigd zijn in te grijpen als er op straat iets gebeurt. Buurtcohesie kan worden opgevat als een vorm van gemeenschapszin waarbij mensen contacten hebben in de buurt, het idee hebben dat ze steun kunnen krijgen als ze dat nodig hebben en zich onderdeel voelen van de buurt (Lochner, Kawachi en Kennedy, 1999). Economische deprivatie (armoede en laag inkomen) in de buurt zorgt voor sociale isolatie en dit beperkt het ontstaan van sociale controle (Sampson et al., 1997). Het blijkt ook dat mensen met een laag inkomen minder vaak sociale contacten hebben en minder participeren in verenigingsactiviteiten (Moonen, 2010). In buurten met veel armoede is de kans op lage buurtcohesie groter dan in rijkere buurten (Scheepers, et al., 2013). We verwachten dat dit tevens geldt voor buurten met een lager dan gemiddeld opleidingsniveau. Naast deze effecten van economische deprivatie, zal ook economische en etnische diversiteit de buurtcohesie negatief beïnvloeden. Zo stellen Sampson en Groves (1989) dat sociale netwerken moeilijker te initiëren zijn in gemeenschappen met een hoge mate van diversiteit omdat daar minder eensgezindheid is, wat de buurtcohesie kan verlagen.

Bij vrijwilligerswerk helpen mensen anderen in georganiseerd verband zonder daar iets voor terug te willen. Vrijwilligerswerk zien we daarom als een belangrijke indicator voor de sociale samenhang in gemeenschappen. Het vergroot het vermogen van de gemeenschap om problemen op te lossen door betere mogelijkheden te creëren voor collectief ingrijpen (Lochner et al., 1999). Vrijwilligerswerk vindt meestal in de eigen buurt of woongemeente plaats en vormt daardoor een sociaal netwerk in die gemeenschap. Dit kan daarom ook de criminaliteit verminderen. Onderzoek in Italië heeft aangetoond dat het aantal vrijwilligersorganisaties inderdaad negatief samenhangt met criminaliteit (Buonanno, Montolio en Vanin, 2009).

Hoogopgeleiden doen vaker vrijwilligerswerk dan laagopgeleiden. Ook mensen behorend tot huishoudens met hogere inkomens doen vaker vrijwilligerswerk (Arts en Te Riele, 2010; 2011). Daarom wordt verwacht dat het percentage vrijwilligers in de gemeente negatief gerelateerd is aan economische deprivatie. Niet-westerse allochtonen doen naar verhouding minder vaak vrijwilligerswerk. Wel besteden degenen die actief zijn meer tijd aan het vrijwilligerswerk dan autochtonen (Arts en Te Riele, 2010). Etnische diversiteit zou daarom ook op gemeenteniveau negatief moeten samenhangen met het percentage vrijwilligers. Gelovigen, met uitzondering van moslims, blijken doorgaans vaker vrijwilligerswerk te doen dan niet-gelovigen (Arts en Te Riele, 2010; Lewis et al., 2012; Schmeets, 2010). Hier zijn verschillende verklaringen voor te geven. Gelovigen vinden het bijvoorbeeld belangrijk om anderen te helpen vanuit hun religieuze overtuigingen. Maar het kan ook worden verklaard door de samenstelling van het sociale netwerk van gelovigen. Door (frequent) kerkbezoek komt men in contact met anderen van dezelfde denominatie en ontstaan er vriendschappen. Gelovigen hebben dus vaak andere gelovigen in hun sociale netwerk. Mensen met deze religieuze sociale netwerken zijn vaker actief als vrijwilliger en geven vaker informele hulp dan mensen met niet-religieuze netwerken

2.4.1 Conceptueel model van verklarend effect van sociaal kapitaal

(Lewis, MacGregor en Putnam, 2012). Denkbaar is dat gelovigen vaker dan niet-gelovigen bevriend zijn met actieve mensen en daardoor eerder betrokken raken (Lewis et al., 2012). De verwachting is dat in een gemeente met relatief veel regelmatige kerkgangers het percentage vrijwilligers ook relatief hoog is.

In figuur 2.4.1 staat het conceptuele model van dit onderzoek.

3. Methode

De gegevens in dit onderzoek zijn afkomstig uit verschillende bronnen van het CBS:

- Sociaal Statistisch Bestand (SSB): kenmerken van de buurt (gemiddeld inkomen, opleidingsniveau, aandeel niet-westerse allochtonen en inkomensongelijkheid). Het SSB is een stelsel van koppelbare registers en enquêtes van het CBS
- Integrale Veiligheidsmonitor (IVM, 2008–2011): buurtcohesie en slachtofferschap in de buurt
- Enquête Beroepsbevolking (EBB): percentage vrijwilligers
- Permanent Onderzoek LeefSituatie (POLS): percentage kerkgangers.

Het aantal misdrijven per duizend inwoners komt daarnaast uit de Registraties politiekorpsen (2009), waarvoor de 25 regiokorpsen, het Korps Landelijke Politiediensten (KLPD) en de Koninklijke Marechaussee (KMar) gegevens aanleveren. In tabel 3.1 zijn de gebruikte bronnen per variabele gespecificeerd. In de technische toelichting staat gedetailleerde informatie over de onderzoeksmethode en de gebruikte variabelen.

3.1 Achtergrondkenmerken

Omdat de gemeente de analyse-eenheid is zijn de kenmerken ook op dat niveau, en niet op dat van de buurt, gebruikt.

3.1 Gegevens over gebruikte bronnen

Variabele	Bron	Jaar	N berichtgevers	N gemeenten
Gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen	SSB	2007	Nederlandse bevolking	430
Percentage laagopgeleiden	SSB	2007	Eenderde van Nederlandse bevolking van 18 en ouder	430
Percentage niet-westerse allochtonen	SSB	2007	Nederlandse bevolking	430
GINI coëfficiënt	SSB	2008	Nederlandse bevolking	430
Regelmatig kerkbezoek	POLS	1997–2009	Ruim 300 000 (15 jaar of ouder)	426
Buurtcohesie	IVM	2008–2011	Ruim 500 000 (15 jaar of ouder)	414
Percentage vrijwilligers	EBB	2000–2009	Ruim 800 000 (18 jaar of ouder)	427
Aantal misdrijven	Geregistreerde criminaliteit	2010	25 Regiokorpsen politie	418
Slachtofferschap in de buurt	IVM	2008–2011	Ruim 500 000 (15 jaar of ouder)	415

Om economische deprivatie te meten zijn het gemiddeld gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen en het percentage laagopgeleiden in de gemeente gebruikt. Hiervoor zijn alleen personen van 18 jaar of ouder meegeteld.

Diversiteit is geoperationaliseerd als het percentage niet-westerse allochtonen in de gemeente en de GINI-coëfficiënt. De GINI-coëfficiënt is een getal tussen '0' en '1', waarbij '0' correspondeert met een gelijk inkomen in de gemeente en '1' met extreme ongelijkheid. Hoe hoger de score van de gemeente op de GINI-coëfficiënt, hoe hoger de ongelijkheid. Dit is vastgesteld op basis van de huishoudensinkomens. Het percentage westerse allochtonen wordt niet meegenomen, omdat deze groep in hun gedrag en opvattingen vaak lijkt op de autochtonen. Zo zijn participatie en vertrouwen van westerse allochtonen meer vergelijkbaar met autochtonen dan die van niet-westerse allochtonen (Te Riele en Schmeets, 2010). Daarnaast richt het integratiedebat zich meestal op niet-westerse allochtonen en zijn zij relatief vaker verdachten van een misdrijf (Jennissen en Besjes, 2012).

De aanwezigheid van religieuze sociale netwerken is gemeten door middel van de vraag hoe vaak iemand naar de kerk of een levensbeschouwelijke bijeenkomst gaat. Er wordt vanuit gegaan dat iemand die regelmatig de kerk bezoekt een sociaal netwerk van gelovigen heeft.

3.2 Sociaal kapitaal

Buurtcohesie geeft de mening van de inwoners over hun eigen buurt aan. Buurtcohesie is samengesteld uit zes vragen, met antwoordmogelijkheden op een vijfpuntsschaal van 'helemaal mee eens' (1) tot 'helemaal niet mee eens' (5):

1. de mensen gaan in deze buurt op een prettige manier met elkaar om
2. ik woon in een gezellige buurt, waar veel saamhorigheid is
3. ik voel me thuis bij de mensen die in deze buurt wonen
4. ik heb veel contact met andere buurtbewoners
5. ik ben tevreden over de bevolkingsamenstelling in deze buurt
6. de mensen kennen elkaar in deze buurt nauwelijks.

De eerste vijf vragen zijn gehercodeerd zodat een hogere score meer buurtcohesie betekent. Het gaat hier om de gemiddelde buurtcohesie in de gemeente.

Het percentage vrijwilligers is het aandeel inwoners van 18 jaar en ouder dat aangeeft vrijwilligerswerk te doen.

3.3 Criminaliteit

Als indicatie van criminaliteit zijn het aantal misdrijven per duizend inwoners van de gemeente in 2010, en het slachtofferschap in de buurt meegenomen. Dit is een afleiding uit vragen over slachtofferschap van de respondent in de eigen buurt in de afgelopen 12 maanden. Op deze manier kan zowel criminaliteit in de gemeente als in de buurt worden meegenomen in de analyses.

Stedelijkheid van de gemeente wordt in een extra analyse meegenomen als controlevariabele. Zeer stedelijke gebieden hebben een lagere sociale controle dan landelijke gebieden door minder sterke sociale netwerken (Sampson en Groves, 1989). Tevens verhoogt de bevolkingsdichtheid het aantal potentiële slachtoffers en verlaagt het de pakkans (Kelly, 2000). Stedelijkheid kan dus een alternatieve verklaring voor de gevonden effecten zijn.

Daarom wordt stedelijkheid als controlevariabele gebruikt in onderzoek naar de effecten van achtergrondkenmerken en sociaal kapitaal op criminaliteit (Buonanno et al., 2009; Sampson en Groves, 1989).

3.4 Analyses

Het indirecte effect van sociaal kapitaal is onderzocht in een serie regressieanalyses. Er zijn vier stappen nodig om het verband met sociaal kapitaal te laten zien:

1. In de eerste stap is bekeken of de achtergrondkenmerken van de gemeenten met het aantal misdrijven en het slachtofferschap in de buurt samenhangen.
2. Vervolgens is de samenhang van de achtergrondkenmerken met buurtcohesie en aandeel vrijwilligers geanalyseerd.
3. Daarna is de relatie van buurtcohesie en aandeel vrijwilligers met criminaliteit bekeken. Hierbij zijn de achtergrondkenmerken meegenomen.
4. Tot slot wordt getoetst of het effect van de achtergrondkenmerken op misdrijven en slachtofferschap significant vermindert als buurtcohesie en percentage vrijwilligers in de regressie worden meegenomen. Door middel van een Sobel test is vastgesteld of het effect van de achtergrondkenmerken geheel of gedeeltelijk via sociaal kapitaal loopt. Door deze toets wordt het indirecte effect van het achtergrondkenmerk via sociaal kapitaal gemeten, omdat deze door middel van de regressiecoëfficiënt en standaardfout vaststelt of het directe effect van het achtergrondkenmerk significant lager is op het moment dat sociaal kapitaal in de analyse wordt meegenomen. De resultaten staan in tabel 4.2.4.1 en die van de verschillende regressieanalyses zijn te vinden in staat 1 en staat 2. Er is voor een 95-procent betrouwbaarheidsniveau gekozen.

4. Resultaten

4.1 Etnische diversiteit hangt samen met criminaliteit

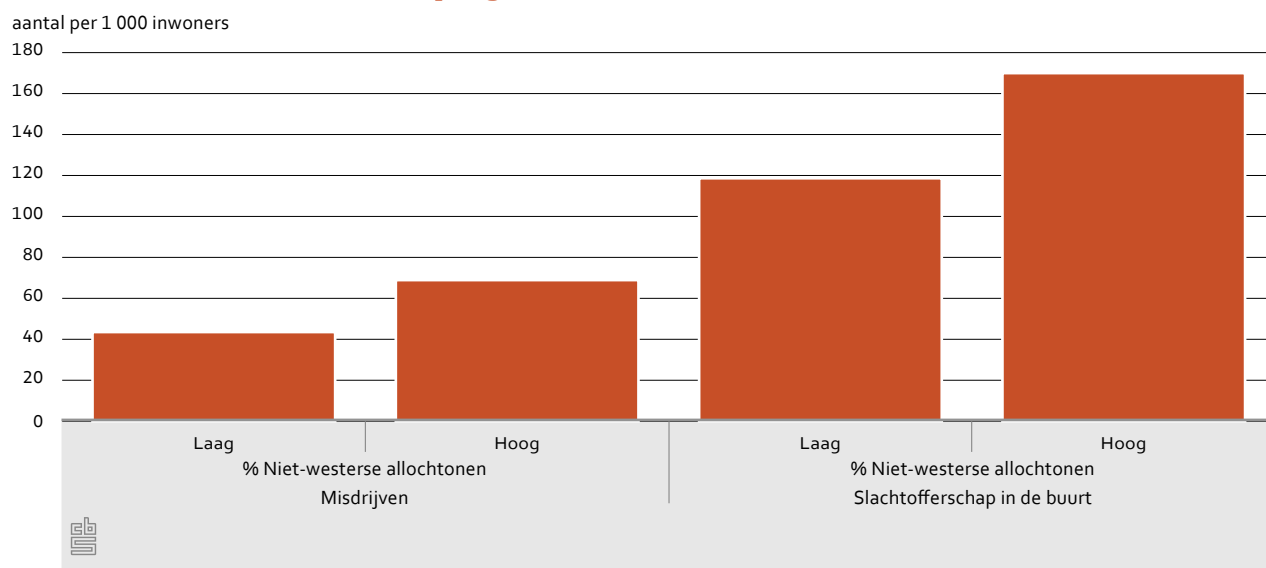
Van de achtergrondkenmerken is het percentage niet-westerse allochtonen het sterkst gecorreleerd met het aantal misdrijven (0,69) en slachtofferschap in de buurt (0,62). Dit zijn sterke verbanden. De overige achtergrondkenmerken zijn tussen de -0,07 en 0,26 gecorreleerd met criminaliteit. Daarnaast hangen zowel buurtcohesie als percentage vrijwilligers sterk samen met het aantal misdrijven ($r_{\text{buurtcohesie}} = -0,72$; $r_{\text{vrijwilligers}} = -0,61$) en met slachtofferschap ($r_{\text{buurtcohesie}} = -0,61$; $r_{\text{vrijwilligers}} = -0,50$). Dat wil zeggen dat een hoog aantal misdrijven en percentage slachtoffers gepaard gaat met weinig buurtcohesie en een relatief laag percentage vrijwilligers. Deze correlaties zijn op gemeenteniveau bekeken.

Grafiek 4.1.1 laat zien dat er in buurten met veel etnische diversiteit meer criminaliteit is. Het percentage niet-westerse allochtonen hangt samen met het aantal misdrijven en het slachtofferschap in de buurt: hoe groter de etnische diversiteit in de gemeente, hoe hoger de criminaliteit. Gemeenten met een relatief lage concentratie niet-westerse allochtonen

hebben gemiddeld 44 misdrijven en 119 slachtoffers per duizend inwoners, terwijl dit voor gemeenten met een hoog aantal 69 respectievelijk 170 is.

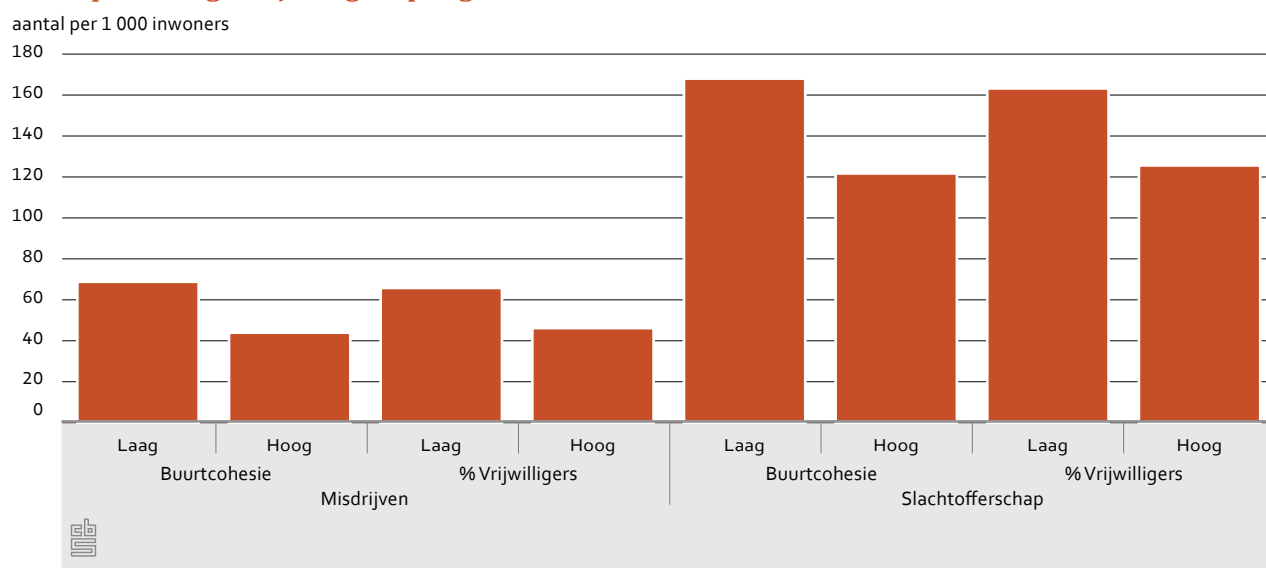
Ook het huishoudensinkomen en de GINI-coëfficiënt zijn van invloed op de criminaliteit: hoe lager het gemiddeld inkomen en hoe hoger de economische diversiteit, hoe meer misdrijven plaatsvinden in de gemeente. Bij het percentage laagopgeleiden geldt het tegenovergestelde: hoe hoger de concentratie laagopgeleiden, hoe lager het aantal misdrijven en hoe lager het slachtofferschap in de buurt. Dit komt waarschijnlijk doordat het percentage laagopgeleiden

4.1.1 Aantal misdrijven en slachtofferschap in de buurt per 1 000 inwoners naar percentage niet-westerse allochtonen per gemeente

Bron: CBS, IVM.

4.1.2 Aantal misdrijven en slachtofferschap in de buurt per 1000 inwoners naar buurtcohesie en percentage vrijwilligers per gemeente

Bron: CBS, IVM, POLS.

in geen enkele gemeente echt hoog is met maximaal 55,6 procent van de inwoners. Driekwart van de gemeenten heeft 40,1 procent of minder laagopgeleiden. Het gaat er dus vooral om dat gemeenten waar het opleidingsniveau gemengd is minder misdrijven kennen dan gemeenten waar weinig laagopgeleiden wonen.

Grafiek 4.1.2 laat zien dat in gemeenten met een hoge buurtcohesie en een hoog percentage vrijwilligers minder misdrijven voorkomen en dat ook minder mensen in hun eigen buurt slachtoffer worden van een delict. Een hoge buurtcohesie gaat gepaard met 44 misdrijven per duizend inwoners, en een hoog percentage vrijwilligers met 46 misdrijven. Daar staan 69 en 66 misdrijven in gemeenten met respectievelijk een lage buurtcohesie en weinig vrijwilligers tegenover. In gemeenten met een hoge buurtcohesie zijn 120, en met veel vrijwilligers 130 op de duizend inwoners slachtoffer geweest van een delict. Bij een lage buurtcohesie en een laag percentage vrijwilligers is het aantal slachtoffers met 170 en 160 op de duizend een stuk hoger.

4.2 Sociaal kapitaal hangt samen met criminaliteit

In deze paragraaf wordt eerst de relatie tussen achtergrondkenmerken van de gemeente en criminaliteit besproken, gevolgd door de relatie tussen deze kenmerken en sociaal kapitaal. Daarna wordt bekeken of sociaal kapitaal samenhangt met criminaliteit en of de relatie van achtergrondkenmerken met criminaliteit zwakker wordt als sociaal kapitaal wordt meegenomen in de analyse.

4.2.1 Samenhang tussen achtergrondkenmerken en misdrijven en slachtofferschap

Het aantal misdrijven is gerelateerd aan een aantal gemeentekennmerken. Het gemiddeld inkomen en het percentage kerkgangers hangt samen met een lagere kans op een misdrijf in de gemeente, terwijl de concentratie niet-westerse allochtonen en de inkomensongelijkheid (GINI) deze kans verhogen. Verder gaat een hoger percentage niet-westerse allochtonen samen met een hogere kans op slachtofferschap.

4.2.2 Samenhang tussen achtergrondkenmerken en buurtcohesie en vrijwilligers

De concentratie niet-westerse allochtonen is negatief en de concentratie kerkgangers positief gerelateerd aan de buurtcohesie. Hogere aandelen laagopgeleiden en niet-westerse allochtonen reduceren het percentage vrijwilligers, een hoger aandeel kerkgangers zorgt voor een toename. De concentratie niet-westerse allochtonen is het sterkst gecorreleerd met buurtcohesie en het aandeel vrijwilligers. Verder zien we dat de beide economische kenmerken – huishoudensinkomen en inkomensongelijkheid (GINI) – niet gerelateerd zijn aan sociaal kapitaal. Dit betekent dat de effecten van deze twee achtergrondkenmerken op criminaliteit niet beïnvloed worden door buurtcohesie en het percentage vrijwilligers.

4.2.3 Samenhang tussen buurtcohesie en vrijwilligers en misdrijven en slachtofferschap

Buurtcohesie en het aandeel vrijwilligers hangen beide ongeveer even sterk samen met zowel misdrijven als slachtofferschap. De twee variabelen verklaren extra variantie in misdrijven (8,9 procent) en slachtofferschap (6,5 procent). Meer buurtcohesie en meer vrijwilligers verlagen de kans op misdrijven en slachtofferschap. Als bewoners zich betrokken voelen bij de buurt en zich actief inzetten door middel van vrijwilligerswerk zou de criminaliteit kunnen dalen.

4.2.4 Indirecte effecten via buurtcohesie en vrijwilligers

De relatie van de achtergrondkenmerken met misdrijven en slachtofferschap verandert soms als buurtcohesie en percentage vrijwilligers in de analyses worden meegenomen. Door het toevoegen van deze beide vormen van sociaal kapitaal wordt de relatie tussen de achtergrondkenmerken en criminaliteit zwakker. Het verband wordt dus beïnvloed door een of beide vormen van sociaal kapitaal.

Dit blijkt voor het percentage niet-westerse allochtonen het geval te zijn voor zowel misdrijven als slachtofferschap. De absolute t-waarde wordt lager en is niet meer significant, terwijl in eerste instantie wel een significant effect op misdrijven en slachtofferschap geconstateerd was. Voor misdrijven daalt de regressiecoëfficiënt van de concentratie niet-westerse allochtonen van 0,53 naar 0,23 als buurtcohesie en vrijwilligers worden meegenomen (staat 2). De relatie met sociaal kapitaal blijft echter nog steeds aanwezig, wat inhoudt dat er partiële mediatie optreedt. Dat wil zeggen dat het verband van het percentage niet-westerse allochtonen met misdrijven voor een belangrijk deel wegvalt als zowel buurtcohesie als vrijwilligers worden meegenomen.

Bij het slachtofferschap zien we een vergelijkbaar patroon. Ook hier geldt dat het effect van de concentratie niet-westerse allochtonen daalt (van 0,58 naar 0,32) als buurtcohesie en percentage vrijwilligers meegenomen worden.

Daarnaast zien we dat de coëfficiënt van het percentage kerkgangers daalt van -0,23 naar -0,09 als sociaal kapitaal bij misdrijven wordt meegenomen. Het verband van religie met het aandeel misdrijven wordt daarmee fors lager, maar blijft wel bestaan. Er is echter geen relatie tussen kerkgang en slachtofferschap in de buurt.

4.2.4.1 Toetsen van effecten van achtergrondkenmerken op criminaliteit via sociaal kapitaal

	Sociaal kapitaal	Doelvariabele	Sobel
Achtergrondkenmerken			
<i>Etnische diversiteit</i>			
Percentage niet-westerse allochtonen	Buurtcohesie	Misdrijven	5,14*
Percentage niet-westerse allochtonen	Percentage vrijwilligers	Misdrijven	5,13*
Percentage niet-westerse allochtonen	Buurtcohesie	Slachtofferschap	4,00*
Percentage niet-westerse allochtonen	Percentage vrijwilligers	Slachtofferschap	3,40*
<i>Religieuze sociale netwerken</i>			
Percentage regelmatige kerkgangers	Buurtcohesie	Misdrijven	-3,89*
Percentage regelmatige kerkgangers	Percentage vrijwilligers	Misdrijven	-4,78*

* $p < 0,01$. Alleen de verbanden van achtergrondkenmerken en criminaliteit die na toevoeging van sociaal kapitaal minder werden, zijn getoetst op mediërende effecten.

Bron: CBS, SSB, IVM, POLS.

4.3 Additionele analyses

Als stedelijkheidsgraad van de gemeente als controlevariabele wordt meegenomen in de analyses blijven de conclusies hetzelfde. Dat wil zeggen dat etnische diversiteit negatief samenhangt met buurtcohesie en vrijwilligerswerk, en positief samenhangt met misdrijven

en slachtofferschap. De relatie tussen deze doelvariabelen wordt zwakker als buurtcohesie en vrijwilligerswerk worden meegenomen.

5. Conclusies en discussie

Het verband van etnische diversiteit op criminaliteit wordt gedeeltelijk beïnvloed door sociaal kapitaal. Het percentage niet-westerse allochtonen hangt samen met de kans op misdrijven en slachtofferschap. Deze relatie is voor een belangrijk deel gerelateerd aan een lagere buurtcohesie en minder vrijwilligers. Sampson en Groves (1989) hebben laten zien dat dit onder meer komt doordat gemeenschappen met een hoge diversiteit minder in staat zijn zichzelf te organiseren via sociale netwerken. Meer sociale controle en een hogere bereidheid om in te grijpen als er iets gebeurt in de buurt vormen volgens de literatuur de mechanismen waardoor veel buurtcohesie gepaard gaat met minder criminaliteit (Sampson et al., 1997). Deze bevindingen geven steun aan Putnam's constricttheorie. In gemeenten met een hoge etnische diversiteit zullen mensen minder sociale contacten onderhouden. Dat geldt ook voor de onderlinge contacten tussen autochtonen. Ze trekken zich als het ware terug. En dat resulteert uiteindelijk in een negatieve invloed op sociaal kapitaal, zoals betrokkenheid bij de buurt, het geven van informele hulp, inzet als vrijwilliger en het stemmen bij verkiezingen. Dit onderzoek suggereert dat deze negatieve invloed wellicht ook uitmondt in meer criminaliteit.

De overige achtergrondkenmerken hebben minder sterke effecten op criminaliteit dan de concentratie niet-westerse allochtonen. Het gemiddelde huishoudensinkomen in de buurt hangt negatief en de inkomensongelijkheid hangt positief samen met het aantal misdrijven, maar deze effecten zijn niet indirect via sociaal kapitaal. Deprivatie en diversiteit overlappen gedeeltelijk; mensen die behoren tot een etnische minderheid hebben relatief vaker een laag inkomen dan autochtonen. Waar respectievelijk 1,3 en 2,9 procent van de autochtonen en westerse allochtonen vier jaar of langer een laag inkomen heeft, is dat bij niet-westerse allochtonen 9,2 procent (StatLine, 2012). Op gemeenteniveau is de negatieve correlatie tussen het percentage niet-westerse allochtonen en het gemiddeld huishoudensinkomen slechts 14 procent, waardoor deze indicatoren allebei tegelijkertijd meegenomen kunnen worden in dit onderzoek.

Het effect van de concentratie kerkgangers op misdrijven hangt voor een deel samen met het sociaal kapitaal, namelijk door de mate van buurtcohesie en het aandeel vrijwilligers. Het heeft echter geen direct verband met slachtofferschap. Blijkbaar is religie in de vorm van het behoren tot een kerkelijke gezindte of levensbeschouwelijke groepering vooral van belang voor het sociaal kapitaal in een gemeente en heeft het daardoor een dempende invloed op het aantal gepleegde misdrijven.

Andere relevante achtergrondvariabelen zijn het gemiddeld huishoudensinkomen, het aandeel lager opgeleiden en de inkomensongelijkheid. Hoewel deze kenmerken samenhangen met criminaliteit wordt hun effect niet beïnvloed door sociaal kapitaal in de vorm van buurtcohesie en vrijwilligers. Toekomstig onderzoek zou zich kunnen richten op andere mechanismen. Een alternatieve hypothese in de literatuur stelt dat het effect van economische deprivatie beïnvloed wordt door verhuisgedrag en diversiteit (Bursik en

Grasmick, 1993). Dat wil zeggen dat het effect van deprivatie op criminaliteit gedeeltelijk indirect is via verhuisgedrag en diversiteit. Daarnaast zijn er onderzoeksresultaten die suggereren dat het uitmaakt om wat voor soort criminaliteit het gaat: ongelijkheid zou vooral effect hebben op geweldsmisdrijven, terwijl armoede vooral op diefstal invloed heeft (Kelly, 2000). In dit onderzoek zijn er te weinig observaties om op specifieke typen delicten in te gaan, en verhuisgedrag is niet meegenomen. Veel in- en uitstroom in de buurt kan buurtcohesie verlagen en daardoor criminaliteit verhogen. Toekomstig onderzoek kan zich daarom richten op de gevolgen van een hoge mobiliteit in buurten en de rol die sociaal kapitaal daarbij speelt. Ook zou het effect van de leeftijdsopbouw, die samenhangt met het opleidingsniveau, in de toekomst onderzocht kunnen worden.

Zowel misdrijven als slachtofferschap zijn in dit onderzoek meegenomen als doelvariabelen en indicaties van criminaliteit. Bursik (1988) raadt aan om verschillende criminaliteitsindicatoren op te nemen. Door de respondent gerapporteerd slachtofferschap kan namelijk afwijken van geregistreerde misdrijven, omdat mensen niet altijd aangifte doen. Hierdoor kan bekeken worden of de resultaten robuust zijn; als twee indicatoren uit verschillende bronnen vergelijkbare resultaten laten zien, geeft dit meer vertrouwen in de uitkomsten van het onderzoek. Ook zijn de twee doelvariabelen anders; de geregistreerde misdrijven komen uit politiegegevens terwijl slachtofferschap door de respondent zelf gerapporteerd wordt. De misdrijven zijn daarnaast gerapporteerd op gemeenteniveau terwijl het slachtofferschap specifiek over de buurt gaat. De resultaten zijn grotendeels vergelijkbaar op beide doelvariabelen.

In dit onderzoek kunnen we geen causale verbanden toetsen maar alleen ingaan op samenhang. Dat houdt in dat veiligheid of een lage criminaliteit het sociaal kapitaal kan verhogen in plaats van andersom. Hoewel hier in de literatuur soms op gewezen wordt, gaat de grote meerderheid van de wetenschappelijke onderzoeken uit van een sterker effect van sociaal kapitaal op criminaliteit en is hier ook enig empirisch bewijs voor (Akçomak en ter Weel, 2009; Mouw, 2006).

Verder is het zo dat mensen bewust ervoor kiezen om in een bepaalde buurt te gaan wonen. Het zou kunnen zijn dat mensen die minder geneigd zijn te participeren of met buurtgenoten in contact te treden vaker in achterstandswijken komen te wonen. Dit zou een alternatieve verklaring voor de resultaten kunnen zijn.

6. Technische toelichting

De verbanden zijn op gemeenteniveau geanalyseerd zodat er altijd voldoende waarnemingen zijn om een geaggregeerde score op te baseren. Bij buurtcohesie is het gemiddelde van de buurten in de gemeente hierbij als uitgangspunt genomen. Daarnaast zijn individuele karakteristieken zoals vrijwilligerswerk geaggregeerd om kenmerken van de inwonersamenstelling vast te stellen. Het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen is op gemeenteniveau gestandaardiseerd (gemiddelde = 0, standaard deviatie = 1) om de verschillende onafhankelijke variabelen beter vergelijkbaar te maken. Het percentage laagopgeleiden in de gemeente komt uit het definitieve SSB van 2007 (peildatum 28 september 2007). Het gaat om de populatie personen van 18 jaar of ouder. 'Laag' betreft de SOI2-digitcodes '20', '30', '31', '32', '33', mensen die alleen primair onderwijs of de eerste

fase van het secundair onderwijs hebben gevolgd. Het gaat daarbij om deels integrale, deels steekproefwaarneming uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB).

Het percentage niet-westerse allochtonen komt uit het SSB van 2007. Deze indicator is in de literatuur vaker gebruikt als proxy voor etnische diversiteit. De splitsing van gemeenten naar een laag of hoog percentage niet-westerse allochtonen voor grafiek 4.1.1 is gebaseerd op de mediaan van deze variabele, namelijk 3,2 procent. Een alternatieve methode om etnische diversiteit te meten is de Herfindahl index. Deze index resulteert in een maximale diversiteit indien het aandeel allochtonen en autochtonen gelijk is. Een verdeling van bijvoorbeeld 20 procent allochtonen en 80 procent autochtonen krijgt dezelfde score als de verdeling 80–20. Het is daarom beter om de concentratie niet-westerse allochtonen als indicator te nemen voor de etnische diversiteit. De Herfindahl index is op zowel buurt- als gemeenteniveau wel hoog ($r > 0,90$) gecorreleerd met het aandeel niet-westerse allochtonen (Scheepers et al., 2013).

Ook de GINI-coëfficiënt is een maat voor diversiteit, in dit geval inkomensongelijkheid, en is berekend op basis van voorlopige, integrale huishoudensinkomens in 2008. Nul betekent dat er volledige gelijkheid is, één betekent volledige ongelijkheid. De maatstaf is gelijk aan de helft van het gemiddelde absolute verschil tussen inkomens, gedeeld door het gemiddelde inkomen, genormeerd op het aantal waarnemingen, en heeft een waarde tussen 0 en 1 (Sen, 1973; Van den Brakel-Hofmans, 2007).

Om religieuze sociale netwerken te meten, is gekozen voor de variabele regelmatig kerkbezoek. Voor de gemiddelden per gemeenten zijn de jaren 1997 tot en met 2009 samengevoegd waarbij regelmatige kerkgangers minimaal een keer per maand naar de kerk gaan.

Buurtcohesie gaat in op de mening van de inwoners over hun buurt. Deze score is geaggregeerd naar de woongemeente. Buurtcohesie is een kenmerk van de gemeenschap waarbij individuele responsen zijn geaggregeerd naar de gemeenschap om een score voor buurtcohesie te berekenen (Lochner et al., 1999). De Cronbach's alfa op individueel niveau voor buurtcohesie is 0,84 (gewogen met eindgewicht IVM), wat aangeeft dat deze buurtcohesieschaal intern consistent of valide is. Er wordt een grens van maximaal één ontbrekende waarde op de zes vragen over buurtcohesie gehanteerd. De overige waarden vormen de gemiddelde score per respondent, daarna is deze score gestandaardiseerd (gemiddelde = 0; standaarddeviatie = 1). De factoranalyse met de buurtcohesievragen laat zien dat de zes vragen samen één factor of construct vormen die 57 procent van de variantie verklaart. Na deze analyses zijn de individuele buurtcohesiescores geaggregeerd naar gemeenten. De individuele weegfactor is hierbij meegenomen. Buurtcohesie is beschikbaar voor de jaren 2008 tot en met 2011.

Het percentage vrijwilligers onder de inwoners van 18 jaar en ouder is berekend op basis van de EBB-jaren 2000 tot en met 2009, waar vrijwilligerswerk met één vraag is vastgesteld.

Het totaal aantal misdrijven per duizend inwoners van de gemeente in 2010 was op het moment van analyse nog voorlopig. Alleen de gemeente-indeling van 2011 was beschikbaar op StatLine. Voor zover mogelijk zijn de misdrijven cijfers gecorrigeerd naar de indeling van 2010. Dat wil zeggen dat voor kleine gemeenten die in 2011 zijn samengevoegd met grote gemeenten het cijfer van de grote gemeente is overgenomen.

Slachtofferschap in de buurt is een afleiding uit vragen over slachtofferschap van de respondent in de afgelopen 12 maanden die plaatsvond in de eigen buurt. In de IVM wordt eerst gevraagd naar het delict, daarna of dit in de afgelopen 12 maanden plaatsvond en vervolgens of dit in de eigen buurt was. De volgende delicten worden meegenomen:

- Poging tot inbraak
- Inbraak

- Fietsendiefstal
- Autodiefstal
- Diefstal uit de auto
- Beschadiging van de auto
- Zakkenrollerij
- Diefstal met geweld
- Overige diefstal
- Vernieling of beschadiging
- Seksuele mishandeling
- Bedreiging
- Mishandeling.

De methode die gehanteerd is om mediatie effecten aan te tonen (verklarende mechanismen), is de veelgebruikte 'causal steps strategy' waarbij een reeks modellen geschat wordt om verbanden in kaart te brengen (Baron en Kenny, 1986). Deze stapsgewijze procedure laat op een begrijpelijke manier de verandering in het verband van de achtergrondkenmerken en criminaliteit zien als buurtcohesie en vrijwilligers aan de onafhankelijke variabelen worden toegevoegd. Daarnaast is de 'product-of-coefficients' methode gebruikt met de Sobel test om indirecte effecten te toetsen (Sobel, 1982). Deze toets is conservatief en geschikt voor grote steekproeven.

Het is mogelijk dat de scores op buurtcohesie per gemeente vertekend zijn door selectieve non-respons in de IVM waar de individuele weegfactor niet voor corrigeert. De achtergrondkenmerken herkomst en opleidingsniveau zijn beschikbaar in de IVM, waardoor

1 Regressieanalyses over samenhang van achtergrondkenmerken met sociaal kapitaal

	Buurtcohesie		Percentage vrijwilligers	
	Beta	t-waarde	Beta	t-waarde
Achtergrondkenmerken				
Intercept	-	3,31**	-	11,00**
Economische achterstand				
Gemiddeld gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen	0,09	1,80	-0,05	-0,85
Percentage laagopgeleiden	-0,04	-0,93	-0,37	-7,51**
Diversiteit				
Percentage niet-westerse allochtonen	-0,65	-17,25**	-0,49	-11,42**
GINI-coëfficiënt	-0,04	-0,77	0,01	0,16
Religieuze sociale netwerken				
Percentage regelmatige kerkgangers	0,20	5,63**	0,35	8,64**
N	413		426	
Adj. R ²	0,57		0,44	

* p < 0,05; ** p < 0,01.

Bron: CBS, IVM, POLS.

voor de periode 2008–2011 het percentage niet-westerse allochtonen en laagopgeleiden per gemeente volgens de IVM berekend kan worden. Voor de zekerheid is dit in extra analyses nagegaan. Deze percentages zijn vergeleken met dezelfde achtergrondkenmerken uit het SSB uit 2007. Een grens van 10 procent vertekening is gehanteerd, omdat er waarschijnlijk over de jaren heen wat verschil zal zijn. Dat wil zeggen dat gemeenten met meer dan 10 procent absoluut verschil in de percentages niet-westerse allochtonen of laagopgeleiden zijn weggelaten uit de selectie gemeenten waarvoor opnieuw de analyses gedaan zijn. Er zijn 30 gemeenten die door deze selectie afvallen, 7 procent van het totaal. Een aantal hiervan werd door ontbrekende waarden op sommige variabelen in eerste instantie ook al niet meegenomen. In de misdrijvenanalyse blijven 381 gemeenten over, in de slachtofferschanalyse 389. Na deze selectie veranderen de conclusies van het onderzoek niet; de regressiecoëfficiënten blijven vrijwel exact hetzelfde evenals de Sobel testen. De analyses in het artikel zijn daarom uitgevoerd zonder de selectie.

2 Regressieanalyses over samenhang van achtergrondkenmerken en sociaal kapitaal met criminaliteit

	Aantal misdrijven per 1 000 inwoners, 2009					Slachtofferschap in de buurt, 2008/2011				
	Model met alleen achtergrondkenmerken		Model met sociaal kapitaal			Model met alleen achtergrondkenmerken		Model met sociaal kapitaal		
	Beta	t-waarde	Beta	t-waarde	Sobel	Beta	t-waarde	Beta	t-waarde	Sobel
Achtergrondkenmerken										
Intercept	-	-0,11	-	3,98**		-	2,70**	-	5,12**	
Economische achterstand										
Gemiddeld gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen	-0,25	-5,38**	-0,26	-6,07**		-0,03	-0,46	-0,01	-0,24	
Percentage laagopgeleiden	0,02	0,48	-0,09	-2,23*		0,01	0,13	-0,08	-1,56	
Diversiteit										
Percentage niet-westerse allochtonen	0,53	14,21**	0,23	5,02**		0,58	12,78**	0,32	5,54**	
GINI-coëfficiënt	0,28	6,03**	0,27	6,48**		0,08	1,41	0,07	1,30	
Religieuze sociale netwerken										
Percentage regelmatige kerkgangers	-0,23	-6,44**	-0,09	-2,65**		-0,07	-1,74	0,05	1,04	
Sociaal kapitaal										
Buurtcohesie			-0,26	-5,39**				-0,25	-4,11**	
Percentage vrijwilligers			-0,25	-5,74**				-0,19	-3,56**	
N	415		403			414		413		
Adj. R ²	0,58		0,67			0,39		0,46		

* p < 0,05; ** p < 0,01.

Bron: CBS, IVM, POLS.

7. Literatuur

- Akçomak, I. S. en B. ter Weel, 2009, The Impact of Social Capital on Crime: Evidence from the Netherlands. CPB Discussion Paper. Centraal Planbureau, Den Haag.
- Arts, K. en S. te Riele, 2010, Vrijwilligerswerk. In: Schmeets, H. (red). Sociale Samenhang: Participatie, Vertrouwen en Integratie, blz. 53–70. CBS, Voorburg/Heerlen.
- Arts, K. en S. te Riele, 2011, Vrijwilligerswerk onder werkenden en niet-werkenden. Sociaaleconomische trends, 2011/2, blz. 54–62. CBS, Voorburg/Heerlen.
- Baron, R. M. en D. A. Kenny, 1986, The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, blz. 1173–1182.
- Van Beuningen, J. en H. Schmeets, 2013, Developing a Social Capital Index for the Netherlands. *Social Indicators Research*, 113 (3), 859–886.
- Beyerlein, K. en J. R. Hipp, 2005, Social Capital, Too Much of a Good Thing? American Religious Traditions and Community Crime. *Social Forces*, 84 (2), blz. 994–1011.
- Bourdieu, P., 1983, The field of cultural production. *Poetics*, 12, blz. 311–356.
- Van den Brakel-Hofmans, M., 2007, De ongelijkheid van inkomens in Nederland. *Sociaaleconomische trends*, 2007/3, blz. 7–11. CBS, Voorburg/Heerlen.
- Buonanno, P., D. Montolio en P. Vanin, 2009, Does Social Capital Reduce Crime? *Journal of Law and Economics*, 52 (1), blz. 145–170.
- Bursik, R. J., Jr., 1988, Social Disorganization and Theories of Crime and Delinquency: Problems and Prospects. *Criminology*, 26 (4), blz. 519–551.
- Bursik, R. J., Jr. en H. G. Grasmick, 1993, Economic Deprivation and Neighborhood Crime Rates. *Law & Society Review*, 27 (2), blz. 263–283.
- Coleman, J. S., 1988, Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, 94, blz. S95–S210.
- Fajnzylber, P., D. Lederman en N. Loayza, 2002, Inequality and violent crime. *Journal of Law and Economics*, 45 (April), blz. 1–40.
- Fukuyama, F., 2001, Social capital, civil society and development. *Third World Quarterly*, 22 (1), blz. 7–20.
- Jennissen, R. en G. Besjes, 2012, Geregistreerde criminaliteit. In: Van der Vliet, R., J. Ooijevaar, en R. van der Bie (red). Jaarrapport Integratie 2012, blz. 171–192. CBS, Voorburg/Heerlen.

- Kawachi, I., B. P. Kennedy en R. G. Wilkinson, 1999, Crime: social disorganization and relative deprivation. *Social Science & Medicine*, 48, blz. 719–731.
- Kelly, M., 2000, Inequality and Crime. *The Review of Economics and Statistics*, 82 (4), blz. 530–539.
- Lewis, V. A., C. A. MacGregor en R. D. Putnam, 2012, Religion, Networks, and Neighborliness: The Impact of Religious Social Networks of Civic Engagement. *Social Science Research*, forthcoming.
- Lochner, L., 2004, Education, Work, and Crime: A Human Capital Approach. *International Economic Review*, 45 (3), blz. 811–843.
- Lochner, K., I. Kawachi en B. P. Kennedy, 1999, Social capital: a guide to its measurement. *Health & Place*, 5, blz. 259–270.
- McPherson, M., L. Smith-Lovin en J. M. Cook, 2001, Birds of a Feather: Homophily in Social Networks. *Annual Review of Sociology*, 27, blz. 415–444.
- Moonen, L., 2010, Minder sociale participatie door personen met weinig inkomen. *Sociaaleconomische trends*, 2010/1, blz. 51–57. CBS, Voorburg/Heerlen.
- Mouw, T. 2006, Estimating the Causal Effect of Social Capital: A Review of Recent Research. *Annual Review of Sociology*, 32, blz. 79–102.
- OECD, 2013, Glossary of Statistical Terms. Social Capital. <http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=3560>. (Geraadpleegd op 10 april 2013)
- Putnam, R., 2000, *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Putnam, R.D en D.E. Campbell, 2012, *American Grace. How Religion Divides and Unites Us*. New York: Simon & Schuster.
- Sampson, R. J. en W. B. Groves, 1989, Community Structure and Crime: Testing Social-Disorganization Theory. *American Journal of Sociology*, 94 (4), blz. 774–802.
- Sampson, R. J., S. W. Raudenbush en F. Earls, 1997, Neighborhoods and Violent Crime: A Multilevel Study of Collective Efficacy. *Science*, 277, blz. 918–924.
- Scheepers, P., H. Schmeets, en B. Pelzer, 2013, Hunkering down as disruption of community cohesion: Municipal-, Neighborhood- and Individual-level effects. In: Schmeets, H. en R. Linssen (red). *European Framework of Measuring Progress (E-Frame): Proceedings of the Expert Meeting on Social Capital, May 25-26, 2012, Maastricht, The Netherlands*. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 72, blz. 91–106.
- Schmeets, H., 2010, Religie en sociale samenhang. In: Schmeets, H. (red). *Sociale Samenhang: Participatie, Vertrouwen en Integratie*, blz. 165–182. CBS, Voorburg/Heerlen.

Sen, A., 1973, *On economic inequality*. Oxford: Clarendon Press.

Sobel, M. E., 1982, Asymptotic confidence intervals for indirect effects in structural equations models. In S. Leinhardt (Red). *Sociological methodology* 1982, blz. 290–312. San Francisco: Jossey-Bass.

StatLine, 2012, *Laag en langdurig laag inkomen; particuliere huishoudens naar kenmerken*. CBS, Voorburg/Heerlen, 2 mei 2012.

StatLine, 2012, *40 aandachtswijken; stand van zaken, Outcomemonitor Wijkenaanpak*. CBS, Voorburg/Heerlen, 22 november 2012.

StatLine, 2013, *Bevolkingsontwikkeling; herkomstgroepering en generatie*. CBS, Voorburg/Heerlen: 8 maart 2013.

StatLine, 2013, *Werkzame beroepsbevolking; gemiddeld inkomen*. CBS, Voorburg/Heerlen: CBS, 22 februari 2013.

Te Riele, S. en H. Schmeets, 2010, *Integratie van allochtonen*. In: Schmeets, H. (red). *Sociale Samenhang: Participatie, Vertrouwen en Integratie*, blz. 153–164. CBS, Voorburg/Heerlen.

Verklaring van tekens

.	Gegevens ontbreken
*	Voorlopig cijfer
**	Nader voorlopig cijfer
x	Geheim
–	Nihil
–	(Indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	Het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
Niets (blank)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2012–2013	2012 tot en met 2013
2012/2013	Het gemiddelde over de jaren 2012 tot en met 2013
2012/'13	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2012 en eindigend in 2013
2010/'11–2012/'13	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2010/'11 tot en met 2012/'13

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70, fax 070 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 2013.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.